

Ett utdrag ur Cecilia Björk och Laura Huhtinen-Hildéns artikel "Att bli professionell musikpedagog"

En svensk översättning av artikeln: Björk, C. & Huhtinen-Hildén, L. 2013. Musiikin opettamisen ammattilaiseksi. Teoksessa M.-L. Juntunen, H. Nikkanen & H. Westerlund (toim.) Musiikkikasvattaja: Kohti reflektiivistä käytäntöä. PS-kustannus, 20–37.

Att studera till lärare – att bearbeta sin egen berättelse

Våra tankar och förväntningar kring vad det innebär att undervisa i musik börjar ofta formas genom våra barndomsupplevelser i skolan, på instrumentlektioner eller under musikaktiviteter på fritiden. När vi inleder formella yrkesstudier närmar vi oss musiklärarskapet påverkade av de här tidigare erfarenheterna. Vi kanske minns både goda och varnande exempel. Vi tänker på sådant som vi vill eftersträva i vår egen professionella yrkesutövning, eller sådant som vi vill undvika. Men även om vi har goda förebilder leder det inte automatiskt till djup expertis. Lärarskapet måste bygga på egen utveckling. Att växa till lärare är en personlig process, en väg som var och en måste gå själv.

För den som studerar till lärare kan studietiden utgöra en sorts övergång mellan ens egna tidigare upplevelser och tidigare uppfattningar om lärande och de nya perspektiv som öppnas. I pedagogikklassikern *How we think* skrev filosofen John Dewey redan år 1910 att en av skolans och utbildningens uppgifter var att stöda människor i att förstå vilka faktorer som inverkar på deras tänkande. Som exempel nämner Dewey tidigare upplevelser, dogmer, auktoriteter, lärare, samt traditioner i den sociala miljön. Annat som enligt Dewey inverkar på hur vi tänker är vårt språkbruk, vår tendens att delvis omedvetet ta efter andra, och sådant som vi själva föredrar och uppskattar. Forskare har också menat att åtminstone i början av lärarkarriären och särskilt vid stress och brådska tenderar lärare att förlita sig på de undervisningsmetoder som deras egna lärare använde (Mills & Smith 2003; Mills 2009; Zeichner & Gore 1990). Det kräver aktivitet att bearbeta sina uppfattningar om undervisning och lärande, att utveckla kritiskt tänkande och medvetet beslutsfattande och att hitta innovativa arbetsformer. Ju bättre lärarutbildning och lärarutbildare lyckas stöda den här bearbetningsprocessen, desto mera sannolikt är det att de studerande kan skapa sig ett brett perspektiv på undervisning och lärande; ett personligt synsätt där växande kunskap och medvetandegjorda erfarenheter samverkar (se t.ex. Isbell 2008; Thiessen & Barrett 2002; Woodford 2002).

Huhtinen-Hildén (2012) har forskat i den här processen genom att analysera insikter och betydelsefulla upplevelser som har lett till förändringar i musikpedagogikstuderandes tänkande. Ur de intervjuer hon gjorde med studerande steg centrala teman fram som speglar framväxande uppfattningar om vad det är att vara lärare:

- En som undervisar i musik och i första hand fokuserar på att lära ut sådant som har med musik att göra
- En som stöder kreativitet och glädje
- En som har förmåga att kombinera olika konstbaserade metoder
- En trygg fostrare
- En reflekterande lärare
- En som besitter sakkunskap om hur människor interagerar och påverkar varandra
- En pedagogisk konstnär

De teman som finns i den här listan beskriver sådana delidentiteter och centrala element som tillsammans bygger upp yrkesskicklighet. Här beskrivs också den kontext där den studerande "berättar sig själv fram" till sitt yrkesjag. Listans teman har inga klara gränser och egenskaperna som

beskrivs är inte statiska, utan de utgör delområden i sakkunskap och är därför delvis sammanvävda med varandra. De kan ses som en beskrivning av olika aspekter av lärarskap som lärarstudier under sin studietid skapar en relation till och kan fokusera på för att styra sitt eget lärande.

Bland det som är intressant med forskningsresultaten är att de intervjuade studerandes upplevelser belyser delområden i yrkesidentiteten som traditionellt inte har kopplats till musikpedagogens arbetsbild. Särskilt delområdena *en pedagogisk konstnär¹, en som besitter sakkunskap om hur människor interagerar och påverkar varandra* och *en som har förmåga att kombinera olika konstbaserade metoder* beskriver yrkesidentitet och yrkesskicklighet som kännetecknar en ny form av lärarskap. Det visar på vikten av att kontinuerligt ifrågasätta vad vi menar med musikundervisning, vilket illustreras i följande tankar från en studerande:

... när man på riktigt börjar fundera på vad musik är, vad den till exempel väcker för känslor i mig (...) då blir det intressant. Om man bara spelar någon låt utan att fundera på det alls så blir det tråkigt, så musikundervisning borde också på riktigt börja med en större helhet, att musiken betyder någonting i varje cell för just den människan. – att musiken skulle vara på ett sätt en del av vardagen eller en del av att finnas till, hur kan det uppnås, så att musiken skulle vara en del av varenda människa – vilka kraftkällor den ger för välbefinnandet (Citat ur intervju med studerande, Huhtinen-Hildén 2012, 122).

Viktiga frågor som rör de studerandes motivation och utveckling handlar ofta om personlig inriktning: vart är jag på väg, vilken sorts lärare vill jag växa till, varför är det meningsfullt att kämpa på mot det här målet? (se även Krzywacki 2009). Den här bilden illustreras i följande tankegång från en studerande:

– och lärarskapet är också en sån där grej att den inte går att skilja från den man själv är – jag har tänkt på det, när det nu finns olika modeller för lärande, att hur det kanske...hur man själv lär sig och hur ens egen personlighet, hur långt det avgör hur aktiviteten går till, så det kan vara knepigt sedan att alltid lyckas passa ihop det där. (Citat ur intervju med studerande, Huhtinen-Hildén 2012, 122).

Musiklärarens yrkesidentitet blir aldrig helt färdig under ett yrkesliv. I stället kan man likna yrkesidentiteten vid en berättelse som hela tiden tar nya vändningar. Den utformas genom erfarenheter av undervisning och lärande och genom hur vi tolkar dessa erfarenheter. Processen är kontinuerlig, den sker både på individuell nivå och tillsammans med andra, och den drar oss med i sina virvlar på såväl medvetna som omedvetna plan.

Det kanske mest bekanta exemplet på yrkesidentitetens mångdimensionella karaktär är diskussionen kring vad som är viktigast att sträva efter för en musikpedagogikstuderande: att bli professionell musiker eller professionell pedagog (se bl. a. Bladh 2004; Bouij 1998; Ray 2004). Men att oreflekterat ställa dessa två dimensioner mot varandra kan förleda oss att tro att de utesluter varandra. Det kan också hindra utbildningar från att utvecklas (se Thiessen & Barrett 2002). Bland andra Welch m.fl. (2010) har konstaterat att det är problematiskt att definiera en musiklärarens professionella kompetens enbart som förmåga att behärska instrument på solistisk nivå. I deras forskning framträder lärarens förmåga att reflektera och interagera som en central förutsättning för undervisning. I en rapport om

¹ En del av de intervjuade studerande strävade särskilt efter ett helhetstänkande i sitt lärarskap. De försökte göra undervisningssituationen till en konstnärlig-pedagogisk helhet, där undervisning är som att komponera och varje lektion har en dramatisk båge. Den grupp som uttryckte sin identitet på det här sättet beskrivs genom uttrycket "pedagogisk konstnär" (Huhtinen-Hildén 2012, 122.)

instrument- och sångpedagogers utbildning, utgiven av Europas musikhögskolor och konservatorier (Hildén m. fl. 2010), konstateras också att det har skett en genomgripande förändring och att vi inte längre lever i den gamla tankevärld där läraryrket ansågs vara till för dem som hade misslyckats med en karriär som musiker. Idag ser vi allt oftare undervisning som en väsentlig del av en yrkesmusikers karriär, och musikpedagoger behövs i många uppgifter i samhället. Musikerskap och lärarskap behöver inte ställas mot varandra och värderas högre eller lägre, utan de kan analyseras genom ett mångsidigt kompetensbegrepp och betraktas utifrån hur de bidrar till att stöda elevernas lärande. Utbildningens uppgift är alltså att ge möjlighet för många slag av lärarskap att utvecklas.

När våra antaganden om musikundervisning förändras

Förändring och professionell utveckling är en process som alltid innebär att personen lär känna sig själv bättre och bearbetar de känslor som väcks vid olika upplevelser. Människan försöker gärna undvika konfliktfyllda tankar eller känslor, men dessa kan ge viktiga signaler om att situationen innehåller någonting annat än bekanta och trygga element. När vi ställs inför något som är nytt och obekant, blir vi samtidigt tvungna att utmana oss själva och våra tankar. Det kräver en aktiv attityd, mod och vilja att lära sig. Att studera till musklärare kan betraktas som en liknande resa in i det okända.

Våra antaganden om musikundervisning och bilden av vår yrkesidentitet prövas direkt i samband med de första erfarenheterna av att undervisa. Forskare talar om "verklighetschocken" (se t. ex. Hebert & Worthy 2001; Jokinen, Heikkinen & Välijärvi 2005). Förutom att vi frågar oss "hur är jag som lärare" eller "vad skulle jag vilja vara", ställs vi också inför frågorna: Var är jag? Tillsammans med vem? På vems villkor? Att agera klokt och etiskt innebär att beakta varje enskild situation som unik, och därför går det inte att vara fullständigt förberedd för allt vi kommer att möta som pedagoger (Schmidt 2012). Utbildning och växande erfarenhet hjälper, men en annan människas närvaro kräver något av oss som vi bara kan ge gensvar på i dialog och med stöd av vår egen ansvarskänsla, vår känslighet och vår förmåga att uppfatta situationen riktigt.

Ur interaktionens oförutsägbarhet kan ibland nya, kreativa lösningar födas. Det som då sker går inte att lära sig på förhand i några böcker och vi skulle kanske aldrig ens ha kommit att tänka på just de lösningarna om vi inte hade ställts inför den situation det gällde. Känslan av att lyckas kan i sådana stunder vara stark och påtaglig och upplevelsen kan hjälpa oss att stå ut med den känsla av otillräcklighet som också drabbar oss i perioder och troligen är bekant för de allra flesta, såväl studerande som erfarna lärare. Det går alltid att lära sig nya saker genom att öva eller delta i fortbildningar. Att acceptera och leva med känslan att man aldrig blir riktigt färdig och att man alltid i något avseende är otillräcklig är en djupare, mera långsiktig process. Det är också förutsättningen för att kunna upprätthålla kontinuerlig reflektion.

Processen det innebär att växa till professionell musikpedagog gör det också nödvändigt att fråga sig: vilka värderingar bygger jag mitt lärarskap på? Spår av det vi har upplevt under vår egen studietid och det vi har lärt oss av våra lärare blir synliga i det vi själva gör. Genom att aktivt analysera egna upplevelser blir studerande redan under sin studietid delaktiga i den interna diskussion som förs bland professionella pedagoger.

Jag minns från högstadiet att "de som var bäst på att spela" alltid fick spela och vi andra satt längst bak i klassen och skulle "sjunga med", men vissa sjöng inte alls. Jag vet inte om läraren märkte det eller ens brydde sig. Så här höll det på ända till slutet av vårterminen på åttan då vi krävde att få vara med. (Klasslärarstuderande, Björk 2010).

Den blivande lärarens tänkande kan liknas vid en inre dialog. Den studerande kan till exempel föra inre samtal med sina egna lärare och försöka förstå vad de strävade efter i sin undervisning. Yrkesidentitetens olika delområden (se s. 2) kan också gestaltas som röster i en dialog. Konstnären och Den trygga fostraren kan till exempel diskutera sinsemellan som sakkunniga experter: den här musiken skulle kräva den här sortens övning eller uttryck; är just det här barnet redo för det?

Musikpedagogikstudierna kan visa sig vara betydligt mera krävande än den studerande hade väntat sig. En central del av att lära sig att bli lärare är att bli medveten om att förändringsprocessen är utmanande: det ingår att kunna bearbeta sina rädslor, att använda sin kritiska förmåga som en positiv kraft och att förstå vikten av att själv ta ansvar för sina studier (Huhtinen-Hildén 2012). Konflikter som uppstår i ens eget tänkande kan kännas svåra, men det kan upplevas som ännu jobbigare att försöka tvinga in dem i en strängt ”logisk” berättelse om vem jag är, vad jag kan, hur studierna borde gå och vad musikundervisning borde vara. Konflikthanteringen kan i bästa fall bli en positiv drivkraft som skapar ett behov av att bearbeta känslor och tankar. Att inta en alltför hård och kritisk attityd mot sig själv och andra riskerar däremot att sätta upp hinder för medvetenheten om sådant som kanske skulle behöva bearbetas. Vid utbildningar som planerats konstruktivt ser man till att de studerande förbinder sig till en längre process där var och en tar ansvar för sina studier och sitt lärande, håller styrfarten uppe och bibehåller en nyfiken, utforskande inställning. Yrkesskicklighet som byggs upp genom att utveckla det egna jaget och sina egna tankar och känslor kräver att den studerande engagerar sig i aktiv reflektion. Ofta leder den processen till nya personliga målsättningar för lärandet. Stöd från lärarutbildare och medstuderande kan vara avgörande för att den studerande ska kunna gå igenom och analysera de tankar och känslor som det för med sig att växa till lärare.